

EYÜP ERMENİ KİLİSELERİ

Dr. Elmon HANÇER

İstanbul Süleymaniye’de doğdu. 1993’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü’nden Sanat Tarihçisi olarak mezun oldu. 1996’da aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü- Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı’nda “Galata ve Pera’daki Ermeni Kiliseleri” adlı teziyle Yüksek Lisans; 2000’de ise “Ermeni Minyatür Sanatında İstanbul Okulu” adlı teziyle Doktora derecesi aldı. Bir çeviri kitabı, çeşitli konularda makaleleri ve bildirileri bulunmaktadır. Halen İstanbul Teknik Üniversitesi-Fen Edebiyat Fakültesi- İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü’nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

İstanbul'un fiziki durumu, sur içindeki tarihi İstanbul, Üsküdar, Galata ve Haslar¹ Kadılkaları olarak Fatih Sultan Mehmed döneminde dört yönetsel bölge halinde düzenlenmişti.² Bugünkü Eyüp Camii'nin arkasındaki dik bir yamacın üzerinde 5. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen, Kosmas ve Damian³ adlı bir kilise ve manastır zamanla şifa dağıtan bir hac yerine dönmüş, Eyüp, bu manastıra atfen Kosmidion adıyla anılan kutsal bir yer olmuştur.⁴

İstanbul'un fethinden hemen sonra, Fatih Sultan Mehmed'in iradesi ile önce Hz. Halid bin Zeyd Ebu Eyyub el-Ensari'nin türbesi ve ardı sıra inşa edilen ilk selatin camii, medrese ve kütüphane, imaret ve çifte hamamı ile sur dışında yükselen ilk Türk-İslam külliyesi, yeni bir siyasi gücün ve dinin sembolik anlamını simgesel olarak biçimlendirmiştir. Bu külliye salt bir Osmanlı kenti olarak gelişen ve önceki çağlardan taşıdığı kutsallığını İslami bir kimlikle sürdüren Eyüp yerleşmesinin çekirdeğini meydana getirmiştir.⁵ Bursa'dan göç ettirilenlerin yerleştirildiği Eyüp Sultan Külliyesi çevresinde, fetihin akabinde sekiz mahalle teşekkül etmiş ve iskana açılmıştır.⁶

Müslüman Osmanlı toplumu nezdinde son derece yüksek bir kutsiyete sahip kent niteliği kazanan Eyüb'te gayrimüslimlerin yaşamış olması ilginç bir durumdur. Ancak, günümüze dek ayakta kalan iki kilise, sayıca çok olmasa da sadece Ermenilerin burada bir cemaat halinde yaşadığına işaret etmektedir. Eyüp Ermeni kiliseleri bahsine geçmeden önce Ermenilerin İstanbul tarihi içindeki varlıklarına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Cemaatin İstanbul içindeki iskanı bağlamında Eyüp'teki yerleşimleri de açıklığa kavuşacaktır.

Fatih Sultan Mehmed, kenti yeni bir başkent düzeyine getirmek, İstanbul'un imarını ve geliştirilip, güzelleştirilmesini sağlamak, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımlardan kalkındırmak amacıyla Anadolu'dan İstanbul'a göçleri teşvik ve tertip etmiştir.⁷ Osmanlı devlet yapısını "millet" sistemine göre örgütleyen II. Mehmed,⁸ fetih sırasında kenti terkeden Rumlara kentte yerleşme hakkı tanımış, Rum kilisesine

evvelce sahip olduğu dini hak ve özgürlüklerini iade etmiş, Rum "milletine" seçtiği yeni patriğe cemaatinin ruhani ve hukuki işlerini yürütme yetkisi vermiş, böylece Rum Ortodoks Patrikliği'ni yeniden kurmalarına olanak sağlamıştır. (1453)⁹

Padişah, Rum Patrikliği'nden sonra, Bursa'dan Osmanlı tabiyetindeki Ermenilerin ruhani reisi Episkopos Hovagim'i¹⁰ bazı Ermeni aileleri ile birlikte İstanbul'a davet etmiş, 1461 yılında kendisini ilk Ermeni patriği olarak tanımış ve Ermeni Patrikliği'ni kurmuştur.¹¹ Daha sonra İstanbul'daki Ermeni cemaatini çoğaltmak için memleketin çeşitli yerlerinden (Bursa'dan, Ankara'dan, Bayburt'tan, Adana dolaylarından, v.s.) diğer Ermeni ailelerini de payitahta naklettirmiş, onları kentin çevresine, kent içine, sur kapıları civarına ve eskiden beri Ermenilerin yaşadıkları Galata'ya yerleştirmiştir. İstanbul'un etnik dokusuna katılan Anadolu göçmen Ermeniler, kentin başlıca altı mevkiinde, altı kilise etrafına toplu halde iskan ettirilmiş olduğundan, Fatih dönemi devlet fermanlarında "Altı cemaat tabir olunur milleti Ermeniyan..." adıyla tanımlanmıştır.¹²

1673 yılında İstanbul'daki mevcut Ermeni hanesi 8.000'di. Bu tarihlerde Ermeniler çoğunlukla Kumkapı, Langa, Yenikapı, Samatya, Topkapı, Edirnekapı, Balat, Galata ve Üsküdar'da oturmaktaydılar. Hasköy, Eyüp, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme ve Yeniköy'de de az sayıda Ermeni yerleşimi bulunmaktaydı.¹³

Eyüp, yüzyılların ötesinden süzülüp gelen dini ve sosyal mimari dokusuyla, devlet ricalinin son istirahatgahı olan mezar ve türbeleriyle, yerli ve yabancı sanatçıların, seyyah ve edebiyatçıların ilgi odağı olmuş mistik atmosferi, doyumsuz pitoresk mahalleleri ve kahvehaneleriyle ve mesire yerleriyle, taş işlemeciliği, oyuncak ve çömlek imalatı ve çiçekçiliğiyle ünlenen, dini, sosyal ve kültürel değerlerle biçimlenmiş bir Türk-İslam kenti olmuştur. R. Ekrem Koçu, Eyüp'te İslam Bey Mahallesi'nin batısında Gümüşsuyu'nun bulunduğu vadide ve iki yanındaki tepelerde tarlalar halinde çeşitli çiçeklerin yetiştirildiğinden ve bu çiçeklerin Oyuncakçılar

Çarşısı'ndaki çiçek pazarında satıldığından sözeder. Günümüzde izlerini ancak sokak adlarından takip edebildiğimiz, Evliya Çelebi'nin.¹⁴ de övgüyle anlattığı ettiği mesire ve eğlence yerleri olarak ünlenen bu çiçek bahçelerinin 1960'larda yerini gecekondulara bıraktığını anlatır.¹⁵

Kömürcüyan da burada bahçe ve bostanların olduğunu, türlü çeşit çiçeklerin satıldığını, bu civardaki bostanlarda Bulgar ve Ermenilerin çalıştığını yazar. Eyüp'te az sayıda Ermeni'nin yaşadığını ve Balat Kilisesi'ne gittiklerini ima eder.¹⁶

Hovhannesyan, Eyüp dolaylarında pek çok bostan ve bahçe bulunduğunu ve Bulgar ve çoğu Ermenilerin bu bostan ve bahçelerde çalıştığını belirtir.¹⁷ Torkomyan, İstanbullu Ermeni ailelerin, 20. yy başında ününü hala koruyan Eyüp bahçelerinde yetiştirilen kokulu güllerden nefis reçeller hazırladığını dile getirir.¹⁸

Eyüp'te bahçıvanlık işleri için Rumeli'den, Bulgaristan ve Arnavutluk'tan ve Doğu Anadolu'dan gelen gayrimüslimlerin yaşadığı, özellikle bahçıvanlık ve rençberlik işlerinde Ermenilerin çalıştığı anlaşılmaktadır. R. Ekrem Koçu Eyüp Kasabası'nda yüzyıllar boyunca gayrimüslimlerin de oturduğunu, Bulgarların sütçülükle ve bahçevanlıkla, Ermenilerin de türlü zanaatla uğraştıklarını, bu toplulukların . zamanla buradaki eğlence hayatını işletmeye başladıklarını, Müslümanları rahatsız eden uygunsuz davranışları nedeniyle padişaha şikayet edilerek nakillerinin istendiğini anlatır. Ancak bu naklin yapıldığı net değildir. Zira 1581 tarihli yeni bir emir, Eyüp'te ekmekçi, börekçi, yoğurtçu ve pazarcı esnafı, çarşı halkı ve ırgat ve diğer ahali arasındaki "kefere"nin, bu emirlere uymadıklarına işaret eder. Zaman içinde önemli bir sosyal sınıf oluşturduğu anlaşılan, Rumeli ve Anadolu'dan gelen bu gayrimüslimlerin tümüyle kasabadan atılması mümkün olmamışsa da, kentin merkezindeki İslami mahalden uzak noktalara sürülmesi düşünülmüş olmalıdır.¹⁹ İnciciyan'ın 18. yüzyılda Eyüp'ü hemen hemen tamamiyle Türklerle meskun bir yer olarak tanımlamaktadır.²⁰ Diğer taraftan bahçıvanlıkla uğraşan gayrimüslimlerin söz konusu bahçe ve

bostanların sahibi olup olmadıkları saptanamamıştır.²¹

Evliya Çelebi'ye göre, 1630'larda bu civarda 300 dükkanlı bir çarşısı olan Çömlekçiler mahallesi ve ayrıca 250 çanak-çömlekçi dükkanı bulunmakta idi.²² Kömürcüyan, buradaki atölyelerde imal edilen çömlek çeşitlerine dair detaylı bilgiler verir.²³ Hovhannesyan da Zal Mehmed Paşa Camii arkasında karşılıklı sıralanan 42 çömlek imalathanesinde çoğunlukla Ermenilerin çalıştığını belirtir.²⁴ Yine Hovhannesyan Büyükdere'den çıkarılan sarı renkli kilin ve İstinye tepelerinden çıkartılan beyaz kilin kayıklarla Defterdar İskelesi'ne ve buradan da çömlekçi atölyelerine taşındığına işaret eder.²⁵

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, bir yerleşim yeri olarak kurulmaya başladıktan sonra Eyüp sırtlarındaki geniş yeşillik alanlarda ve çeşitli işlerde çalıştırılmak üzere getirilen Ermenilerin sayıca çok kalabalık olmasa da bir cemaat olarak Eyüb'ün etnik dokusunda yer aldığı anlaşılmaktadır. Gelir düzeyi düşük, esnaf sınıfından bu topluluğun bugün İslam Bey Caddesi sırtlarında Aşağı Mahalle de denilen Çeşmeli Odalar Mahallesi'deki odalarda yaşadıkları bilinmektedir. Ayrıca Baba Haydar, Serviler veya Yukarı Mahalle olarak zikredilen Nişanca Mahallesi sırtlarında da bir Ermeni mahallesi bulunmaktaydı.²⁶

19. yüzyılın 2. yarısında yaşamış olan Ermeni edebiyatının ünlü mizah ustası Hagop Baronyan, Ermenice olarak kaleme aldığı "İstanbul Semtlerinde Bir Gezinti" adlı eserinde Eyüp'teki bu iki Ermeni mahallesinde yaşayan halkın yaşamından kesitler sunar. O dönemde Surp Yeghia Eyüp Mahallesi'nde 110 Ermeni evinin bulunduğunu, mevcut kız ve erkeklere mahsus iki okulun yandığını, hayırsever küçük bir grubun yeterli parayı toplayarak okulları onartmaya çalıştığını anlatır. Buradaki cemaatin çoğunlukla iyi niyetli saf ve dindar insanlar olduğunu, bir kısmının çeşit çeşit kap-kacak ve çömlek imal ettiğini, bu semtte meyhane bulunmadığını ve içki satışının yasak olduğunu belirtir. Baronyan'a göre, burada yaşayan Ermeni kadınlar çok çalışkandır, entari ve şalvar giyer, önünden mahallenin ka-

nalizasyonunun geçtiği evlerinin kapı eşliğinde Feshane için fes örerler. Bu mahallede tahtadan yapılan çocuk oyuncakları üretilir, bazen büyükler de kendileri için bunlardan satın alırlar.²⁷

Mizahçı Baronyan, İslam Bey Çeşmeli Mahallesi'nde yaşayan Ermenilerin son derece imanlı, şeytandan uzak ve Tanrı'ya yakın, daima ürkek bir tavırla gezdiklerini yazar. Az yiyip çok dua eden ve sadece su içen ve genellikle zayıf ancak sağlıklı olan bu insanların eğitime ve okula önem vermediklerini, çalışkan olsalar da hep yerinde saydıklarını dile getirir.²⁸

Torkomyan, Eyüp Ermeni mahallelerindeki okulların giderlerini karşılamak ve eğitime destek vermek üzere 1864'te Tbrotsasirats (Okulserver) ve 1865'te ise Mamigonyan derneklerinin kurulduğunu, ancak bunların uzun soluklu olmadıklarını, bu mahallelerin tekrar yoksullaştığını yazar.²⁹ Araştırmacı Zartaryan, 1945'lerde Eyüp'te ancak 5-6 ailenin yaşadığını zikreder.³⁰ Günümüze dek ayakta kalan Surp Asdvadzadin ve Surp Yeghia Kiliseleri, halen tek-tük Ermeni'nin yaşadığı Eyüp'te, sözü edilen iki Ermeni mahallesinin varlığına tanıklık ederler.

SURP YEGHİA APOSTOLİK ERMENİ KİLİSESİ

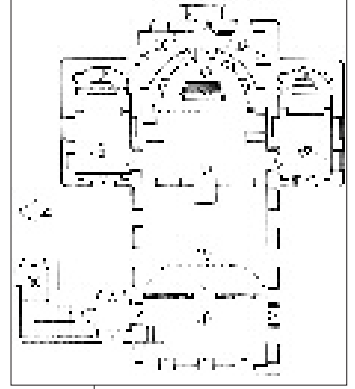
Surp Yeghia Kilisesi'nin ilk inşa tarihinin Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar indiği söylenmektedir. Bu bilgiye göre; Kanuni Sultan Süleyman Kırkçeme suları ve suyollarının yapımı için Palulu Ermeni duvarcı ustalarını çalıştırmış, bu Ermeniler için bir çömlek atölyesi kurduştur. Ermeniler bu atölyede suyun dağıtımını için topraktan su künkleri, ayrıca kiremit ve tuğla imal etmişlerdi. Bu mevkide yerleşen ve bir mahalle kuran Ermenilerin bir ibadethaneleri olduğu söylenir.³¹ Başka bir kaynak, Serviler Mahallesi'ndeki İlya Peygamber (Surp Yeghia) adını taşıyan kilisenin 1700'e doğru yapıldığına işaret eder.³²

İnciciyan, ilk inşa tarihi bilinmeyen ancak daha eski oldu-

ğunu belirttiği Nişanca Mahallesi'ndeki Yeghia Kilisesi'nin 10 Mayıs 1766 tarihinde kaldırıldığını,³³ Hovhannesyan ise bir kısmında ayın yapıldığını, alınan bir fermanla yenilenip 26 Mart 1800 tarihinde kutsanarak ibadete açıldığını, ancak bir süre sonra cemaat içindeki anlaşmazlık nedeniyle 11 Temmuz 1804'te tekrar yıktırıldığını belirtirler.³⁴ Tekrar onarılan ve zamanla harap olan ahşap mabedin, Patrik II. Isdepanos Aghavni Zakaryan'ın döneminde, Sultan II. Mahmud'un mali ve kişisel danışmanı ve yakın dostu hayırsever Kazaz Artin Amira Bezciyan,³⁵ kızkardeşi Hamaspür ve evlatlarının maddi ve manevi desteğiyle temelden yeniden inşa ettirilmiş ve 30 Temmuz 1832 tarihinde ibadete açılmıştır.³⁶ Mahallenin yaşlılarının anlattığına göre bu yeni kilisenin inşası sırasında Kazaz Artin bir işçi gibi çalışmıştır.³⁷

Aynı yıl kilisenin yanına yaptırılmış olan bir karma ilk okul Bezciyan adıyla hizmete girmiştir.³⁸ Burada 1880 yılında Hripsimyants adlı bir kız okulu açılmıştır.³⁹ Yıllar önce eğitime kapanan okul binasının bir bölümü kiliseye bağlı sosyal amaçlı kullanılmaktadır. Bir kısmı ise konut olarak kiralanmıştır. 1851 yılında bir onarım görmüş ve son olarak 1995'te restore edilmiş olan mabedin avlusunda, kilise ve okula hizmet ettikleri için buraya gömülen üç hayırseverin beyaz mermer lahitleri bulunur. Üzerindeki yazıtlara göre; semerci Hagop Varteresyan (20 Mart 1877), kiliseye 100 lira bağış yapmış Sivaslı Hacı Markar Pendiryan (2 Temmuz 1888) ve Üsküdar'da ayda 6 mecdiye geliri olan 108 lira değerindeki kürkçü dükkanını bu kiliseye bağışlamış olan Kürkçübaşyan Sdepan Efendi'dir.⁴⁰

Bundan 100 yıl önce bu kiliseye dair yazıl-

- 1 Ana giriş mekanı
- 2 Nef
- 3 Koro
- 4 Vaftizhane
- 5 Muganniler soyunma odası
- 6 Absid
- 7 Sunak
- 8 Galeri kata giriş
- 9 Hazine odası
- 10 Rahiplerin soyunma odası
- 11 Küçük absid

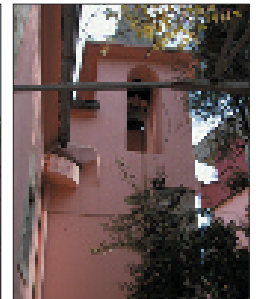
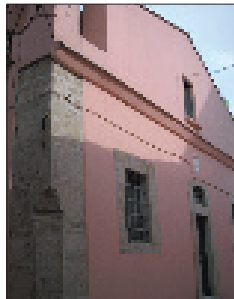
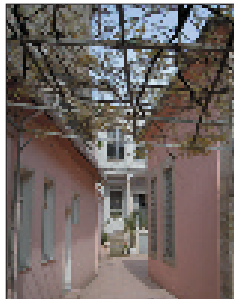
Resim 1; Eyüp Surp Yeghia Kilisesi Planı (Pars Tuğlaci, İstanbul Ermeni Kiliseleri)

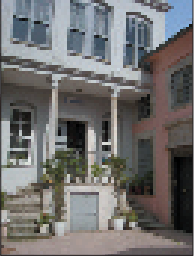
Resim 2. Surp Yeghia Kilisesi'nin sokağa açılan giriş kapısı

Resim 3. Surp Yeghia Kilisesi - avludan görünüş

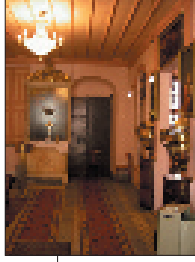
Resim 4. Surp Yeghia Kilisesi - doğu cephesi

Resim 5. Surp Yeghia Kilisesi çan kulesi

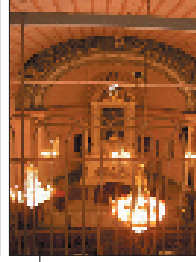
Resim 6. Bezciyan Ermeni Okulu ve Kilisenin ana girişi

Resim 7. Surp Yeghia Kilisesi narteks bölümü

Resim 8. Surp Yeghia Kilisesi -doğudan batıya iç mekan görünüşü

Resim 9. Surp Yeghia Kilisesi -batıdan iç mekan görünüşü-

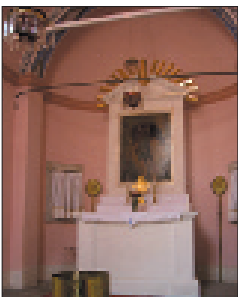
Resim 10. Surp Yeghia Kilisesi -galeri katından apsis görünüşü-

Resim 11. Surp Yeghia Kilisesi vaftiz şapeli

Resim 12. Surp Yeghia Kilisesi vaftiz kurnası

Resim 13. Surp Yeghia Kilisesi apsis perdesi

mış notlardan öğrenildiğine göre, bu kilisede kürkçülerin koruyucu azizi olan İlya Peygamber yortusunda yapılan dini ayinden sonra, bahçe-deki ihlamurun altında bir inek kesilir ve bu civardaki halka dağıtıldı. Pazartesi günü ise Ermeni kürkçüler burada toplanarak ayin yaparlardı. Eyüplü ve başka semtlerden gelen imanlı Ermenilerle şenlenen kilisede verilen ve bir festival havasında geçen sevgi sofrasında sunulan bağışlarla Bezciyan okulu ve kilisenin giderleri karşılanırdı.⁴¹

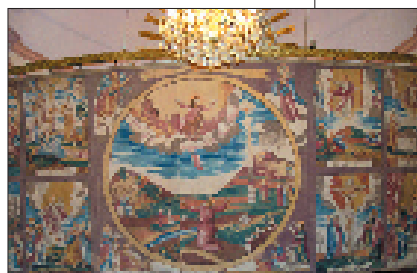
İlya Peygamber'e sunulmuş olan Surp Yeghia Kilisesi doğudan, Karayel Sokak No. 16'da bir çevre duvarı ile sokaktan ayrılır. Dar bir avlu ile çevrili olan kilisenin kuzeybatısına bitişik Bezciyan Okulu binası bulunur. Karşı sırasında ise kilisenin müstemilatı yer alır. Çok özenli olmasa da kesme taştan inşa edilmiş olan bu mütevazı mabedin, kapı-pencere söveleri hariç dış cepheleri ve iç mekan duvarları pembe renkli bir sıva ile kaplanmıştır. Dış cephede, ana yapının kuzeydoğusundaki ve güneydoğusundaki dış taşkın şapellerin köşeleri pahlanmıştır. İçten yarım yuvarlak apsis bölümü, düz bir cephe ile dışa yansır. Kuzeydoğuda şapelin üzerinde yükselen prizmatik külahlı küçük çan kulesi ile doğu cephesi bir bütünlük sağlar. Arka bahçeye açılan kilisenin batı cephesi, doğu cephesinde olduğu gibi üçgen bir form çizer. Kilisenin bitişigindeki okul binası da dönemin beğenisine uygun bir cepheyle dikkati çeker. Okulun arka bahçeye açılan batı cephesi yapının kat düzenini aksettirir.

Doğu-batı aksında uzanan, küçük, tek nefli dikdörtgen planlı kilisenin girişi, üzerinde inşa kitabesini taşıyan kuzeybatıdaki ana kapıdan sağlanır. Genişçe, düz ahşap tavanlı narteksin güneybatısındaki Surp Yeghia Sunağı, peygamberi betimleyen kompozisyon ile dikkat çeker. Narteks (kavit), dekoratif demir şebekeli simetrik kemerleri ve demir kapılı bir ara duvarla nasa bağlanır. Narteksin üzerinde, günümüzde koro elemanlarının kullandığı galeri katı (vernadun) bulunur.

Dıştan çift meyilli çatılarla kaplı olan kilisenin geniş bir yay çizen ve boydan boya ince silmelerle hareketlendirilmiş basık ahşap tonozunun yüzeyinde, iç tarafa gizlenen toprak çömler için açılmış havalandırma delikleri görülür. Naosta (adyan), kuzey-güney beden duvarlarındaki kemerli, dikdörtgen simetrik üçer pencere ve galeri katında batı ve yan cephelere açılan pencerelerle aydınlanır. Üç bölümlü ahşap korkulukla ayrılan koro bölümünde iki yandan basamaklarla çıkılan, mermer platform üzerinde (khoran-pem), apsis yarım kubbesi altında, altın yaldızlı ışnsal bir süsleme ile taçlanmış, beyaz boyalı ahşap sunak masası (surp seghan) yükselir. Bunun arkasında bulunan ara bölüm, simetrik birer pencere ve küçük bir kapı ile dışarıya açılır.

Beşik tonozları, apsis düzenlemeleri ile birer kilise gibi tasarlanmış olan ve mermer söveli ve alınlıklı ahşap kapılarla koro bölümüne, küçük demir kapılarla da yan avlulara açılan yan şapellerden kuzeydoğudaki -diğer Ermeni kiliselerinde de olduğu gibi- vaftizhane olarak kullanılır. Güneydoğudaki şapelde ise kiliseye ait liturjik⁴² eşyalar korunur.

Tüm yapıyı tonoz eteğinde dola-

nan taşkın silmeler, apsis kemerini taşıyan ionik başlıklı zarif birer sütun, mermer vaftiz kurnası, konsol çıkıntılı mermer platform, iç beden duvarlarında altın yaldızlı ve dış cephelerde haç motifli kabartmalar, narteksin naosa açılan duvarındaki dış kesimi ve süslemeli kartuşlar, tonozun çubuk silmeleri, sepet kulpu formlu bema kemerini çevreleyen bantlar halindeki melek figürlü, bitkisel kalemşi süslemeler ve yan şapellerdeki apsislerin kalemşi süslemeleri, kilisenin duvarlarını değerlendiren yağlıboya dinsel kompozisyonlar bu mütevazı kilisenin bezeme detaylarını meydana getirir. Pamuklu iyi cins kumaş üzerine çerçeveler içinde büyük olasılıkla elle hazırlanmış ve çeşitli dinsel kompozisyonlarla tasarlanmış apsis perdesi ise bu süsleme programında özgün bir yer tutar.

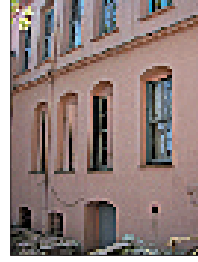
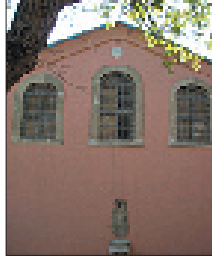
Eyüp'te düşük gelirli Ermeni sakinleri için yapılmış küçük ölçekli bu mahalle kilisesi, yalnızca özenli bir mimari olarak günümüze ulaşmıştır.

SURP ASDVADZADZİN

APOSTOLİK ERMENİ KİLİSESİ:

Eyüp'te İslam Bey sirtlarında, Aşağı Mahalle ya da Çeşmeli Odalar Mahallesi'nde bulunan Surp Asdvadzadzin Kilisesi'nin ilk inşasının, "Meryem Ana'ya adanmış üçyüz yıllık ahşap şapelin, kargir olarak yenilenmesinin yüzüncü yıldönümü kutlamaları" için hazırlanmış 8 Temmuz 1927 tarihli bir davetiyeye istinaden 1675 tarihine kadar gittiği söylenmektedir.⁴³

Hovhannesyan'a göre bu mahalledeki küçük ahşap kilise 21 Ağustos 1785 tarihinde yıkılmışsa da, kalan kısmında ayın yapılmaya devam edilmiştir.⁴⁴ Kırkçeşme Türbeleri'nin inşasında çalışan Ermeni ustalarının ve işçilerinin ibadeti için 1812 yılında ahşap olarak yeniden yapılan kilise, zamanla harap bir hale gelir. Halen kilisenin kuzey cephesinde ana girişin yan tarafında bulunan kitabe; bu mabedin 1827 yılında Dadyan Ailesi⁴⁵ ve yakınlarının

maddi desteğiyle inşa edildiğini ve 1926'da Piskopos Simpad Kazazyan'ın girişimi ile ve A. ve D. Ohanyan, Y. ve T. Lokmagözyan Kardeşler ile O. Muradyan'ın gayretleriyle yenilendiğini belgelemektedir. 1840 ve 1845 yıllarında Barutçubaşı Hovhannes Bey Dadyan'ın⁴⁶ gayretleri ile onartılan⁴⁷ kilisenin yanında 1842 yılında Arakelyan adında bir karma ilkokul kurulur. Ayrıca bir de Ardemyan adlı bir kız mektebinden söz edilir.⁴⁸ Surp Asdvadzadzin Kilisesi 1855 yılında yine Hovhannes Bey Dadyan'ın maddi desteğiyle kargir olarak temelden inşa ettirilmiş ve son olarak 1994 yılında onarılmıştır.⁴⁹ Kilisenin yan avlusundaki beyaz mermer lahit mezarlar, buraya defnedilen cemaatin hayırsever sakinlerinden Serovpe Sarkisyan (16 Şubat 1866), Mıgırdiç Şahinyan (5 Aralık 1882), ve eşi Pembe (9 Şubat 1872)'ye aittir.⁵⁰

İslam Bey Kanun Sokak No.5'te, Eyüp mezarlıklarını seyreden pitoresk bir mahallede, yamaca yaslı Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi doğu cephesi ile sokağa açılır. Arazinin eğiminden ötürü iki kademe yapılmış basamaklarla kilisenin yükseldiği küçük avluya ulaşılır. Doğru cephesi, apsis çıkıntısını gizleyen bir düz bir dokuya sahip olup, taşkın saçak silmeleriyle üçgen bir form çizer ve daha alçak tutulmuş yan şapellerle bir bütün oluşturur. Bu cephede yayvan, basık kemerli küçük ahşap kapılar iki yan avluya geçit verir. Dikdörtgen taş çerçeveli küçük pencerelerin ve iki çörtenin görüldüğü bu cephe çimento ile sıvalı olduğundan duvar ör-

Resim 14. Surp Yeghia Kilisesi batı cephesi

Resim 15. Bezciyan Okulu binasının arkadan görünüşü

Resim 16. Surp Yeghia Kilisesi güney yan avludaki lahitlerden görünüşü

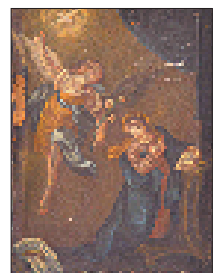
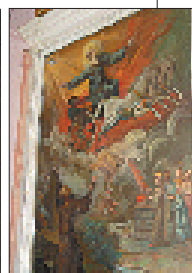
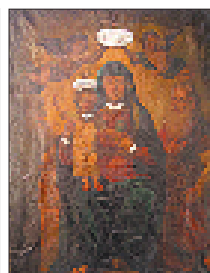
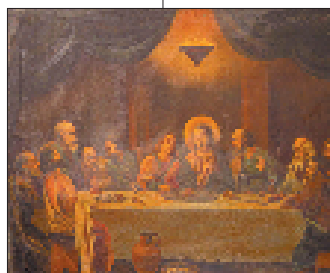
Resim 17. Surp Hripsimyan Kız Okulu'na ait kitabe

Resim 18. Son Akşam Yemeği

Resim 19. Meryem Ana'nın Yüceltilmesi

Resim 20. İlyas Peygamber'in gökyüzüne çekilişi

Resim 21. Meryem'e Müjde (1871)

Resim 22. Eyüp Surp Asdvadzadzin Kilisesi Planı (Pars Tuğlacı, İstanbul Ermeni Kiliseleri)

Resim 23. Surp Asdvadzadzin Kilisesi doğu cephesi

Resim 24. Surp Asdvadzadzin Kilisesi'nin karşısındaki Eyüp mezarlıklarından bir görünüş

güsü özgünlüğünü yitirmiştir. Kilise üst örtüsü çift meyilli bir çatı ile kaplanmıştır.

Surp Yeghia Kilisesi'ne yakın büyüklükteki kilise, kesme taş ve yer yer iki sıra tuğla ile kargir olarak inşa edilmiştir. Kuzey ve güney dış cepheleri yalın bırakılmış, iç mekan duvarları ise pastel yeşil renkli sıva ile kaplanmıştır. Bu kilisenin girişi de kuzeybatı cephesinde açılmış, çan kulesi ise yan tarafta ayrı bir birim olarak yapılmıştır. Narteks, silmelerle hareketlendirilmiş düz bir tavanla örtülmüştür ve alışlageldiği gibi üzerinde galeri katı bulunur. Narteksten açılan bir kapı güney yan avluya ve galeriye bağlantı sağlar. Naos bölümü narteksten, simetrik yuvarlak kemerli ikişer açıklıkla ve demir kapı ve şebekelerle tasarlanmış bir bölme ile ayrılır. Basık tonozu diğer kiliseninkine benzer bir tasarım gösteren tek nefli ve dikdörtgen planlı kilise, güney-kuzey beden duvarlarında yüksek-yuvarlak kemerli simetrik dörder pencere ve galeri pencereleri ile aydınlanır. İççe madalyonlarla tasarlanmış üç kanatlı dekoratif ahşap korkulukla ayrılan koro bölümünde, mermer

Resim 25. Surp Asdvadzadzin Kilisesi Kanun Sokağı'na açılan giriş kapısı

Resim 26. Surp Asdvadzadzin Kilisesi ana girişi

söveli ve alınlıklı ahşap kapılarla yan şapellere geçilir. Geleneğe uygun olarak kuzeydoğudaki vaftizhane olarak düzenlenmiş, diğeri de liturjik eşyalara ayrılmıştır. Küçük ölçekli, basık tonozlu bu şapeller birer kapı ile avluya açılır.

Koro bölümünde, üçer basamakla çıkılan beyaz mermer platform üzerinde apsisin iki yanındaki niş-sunaklar, beyaz mermer ana sunakla birlikte Ermeni kiliselerinde yaygın olan üçlü apsis düzenini oluşturur. Güneydoğudaki yan sunak, İsa'nın havarilerinden Petrus ve Paulus'u, kuzeydoğudaki ise İncil yazarı İoannes'i betimleyen yağlıboya kompozisyonlarla değerlendirilmiştir. Yüksek kabartma dinsel motiflerle işlenmiş ve altın yaldızlı ışınal süsleme ile taçlanmış olan Meryem Ana'ya adanmış ana sunak, apsis yarım kubbesinin yıldızlı bantlarla bölümlenmiş, üzüm salkımı-asma yaprağı ve başak demetlerinden oluşan altın yaldızlı bezemeleriyle zengin bir görünüm kazanmıştır.

Mabedin iç dekorasyonunda, pencere açıklıklarını, küçük yan sunaklarını ve oval vitray pencerelerini çevreleyen çiçek motifli ve melek figürlü duvar resimleri dikkati çeker. Tüm iç mekanı tonoz eteğinde dolanan taşkın silmeler, apsis kemerini taşıyan altın yaldızlı bir çift yivli sütun, kabartmalarla döneminin beğenisini yansıtan mermer vaftiz kurnası, iç mekanın çeşitli yerlerinde görülen yağlıboya dinsel tablolar, güney ve kuzey dış cephelerde pencere açıklıklarının dikdörtgen taş çerçeve ve alınlıkları bu kilisenin süsleme repertuarını oluşturur. Diğer taraftan güney yan avluda görülen mermer lahitler ve kuzey avludaki 1818 tarihli mermer çeşme sanat değeri taşıyan çizgileriyle dikkat çeker.

Nişanca Mahallesi'ndeki Surp Yeghia Kilisesi gibi, mütevazı olanaklarla ve esnaf bir cemaat için yapılmış olan Surp Asdvadzadzin Kilisesi, özellikle iç mekanında yansıttığı bezeme programı ile belli bir sanat zevkinin ürünü olarak tanımlanabilir.

Eyüp'teki bu iki Ermeni kilisesi, mimari değeri ne olursa olsun, yüzyıllarca Eyüp gibi yüksek kutsiyete ve öneme sahip bir bölgenin tarihinde varoluşun, hoşgörü ve paylaşımın sembolleri olarak zamana direnmeye devam edecektir.

DİPNOTLAR

1. Haslar Kadılığı, surların dışında, merkezinde Eyüp kasabasının yer aldığı, Avrupa yakasında Yedikule'den Ayvansaray'a, Silivri'den Çatalca'ya kadar uzanan yerleşimleri, buradaki 700 köy ve 26 bölgeyi kapsamakta idi. Bkz. Nuray Özaslan, "Eyüp'ün Kuruluşu ve Fetih Öncesindeki Durumu", Arkeoloji-Sanat Dergisi, S: 96, İst. Mayıs-Haziran 2000, s.34
2. D. Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi, 2. Baskı, İst. 2000, s.190
3. Kilikya doğumlu Arap-Hıristiyan ikiz kardeş olan Aziz Kosmas ve Damianos Diocletian döneminde, 287'de başları kesilerek öldürülmüş, hastalarına ücretsiz şifa dağıtan hekimlikleri ile ünlenmişlerdi. Hıristiyan dünyasında, kentni koruyucu ve salgın hastalıkları önleyici güce sahip oldukları inancı yaygındı. Bkz. Nuray Özaslan, a.g.m., 34, Berktaş, "Azizler, Cismani Kalıtlar, Haclar, Yatırlar: Tektarıncılık İçinde Özümsemmiş Paganizm", Eyüp: Dün / Bugün, İst. 1994, s. 45
4. Nuray Özaslan, a.g.m., s. 25-26

5. F. Ensari Kara, "Fetih İle Kurulan Bir Semt Ve Fetihden Günümüze Ulaşan Mahalleler", VII. Eyüpsultan Sempozyumu 9-11 Mayıs 2003, s. 345

6. F. Ensari Kara, a.g.y.

7. Anonim, "İstanbul'un Fethi", Türk Ansiklopedisi, C. 16, İst., s. 158, Anonim, "İstanbul", İslam Ans., C. V, II. Kısım, İst. 1950, s. 1205, D. Kuban, a.g.e., s. 187-188. Kritovulos, Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sani (İstanbul'un Fethi), (çev. Karolidi), İst. Mayıs 1967, s. 109, 163-164. Fatih, şehrin Türkleştirilmesi için Eylül 1453 tarihine kadar, Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif şehirlerinden başkente naklettirdiği öz Türk soylu 5000 aileden başka, akabinde yeni fethettiği bölgelerdeki özellikle ilim, fen, servet, sanat ve ticaret sahibi ahalinin, Rum, Ermeni ve Yahudi'nin İstanbul'a nakledilmesini emretmiş, göçleri cazip hale getirmiştir.

8. "Millet" kavramı ve Osmanlı toplumunun yapılanması için bkz. Bozkurt, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914), TTK, Ank. 1989, s. 9 vd., Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. 4, İletişim yay, İst. 1985, s. 998-999

9. Bozkurt, a.g.e., 10 ve 12, H. Millas, "Rumlar", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 6, İst. 1994, s. 362, Ormanyan, Ermeni Kilisesi, B. Aires, 1949, s. 110-111, A. Alboycıyan, "Batı Ermeni Cemaati'nin Teşekkülü", Shoghagat, 11.Yıl, S: 2, İstanbul Ocak-Aralık 1962, s. 22.

10. İnciyan, XVIII. Asırda İstanbul, İst. 1976, s. 21-22'den dipnot 58, Ormanyan, Azkabadum (Erm.), C. I, s. 2154-56, Pamukciyan, "Ermeniler", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 3, s. 191

11. Bozkurt, a.g.e., s. 13, Ortaylı, a.g.m., s. 1000, Ormanyan, a.g.e., s. 111. Fatih Sultan Mehmed, dış siyasetinde ilişkilerinde dostluğu amaç edinmiş, iç siyasetinde de buna fazlasıyla önem vermiş, din, dil ve ırk ayırımı gözetmeksizin tüm vatandaşlarının sevgi ve saygısını kazanmak istemiştir. Bu bağlamda Hıristiyan tebasından önce Ermeni vatandaşlarının sevgi ve güvenini kazanmak için harekete geçmiş, daha Bursa'dayken onlarla yakın temas kurmuştur. Fethin arifesinde Fatih

Resim 27. Surp Asdvadzadzin Kilisesi - batıdan iç mekan görünüşü

Resim 28. Surp Asdvadzadzin Kilisesi - apsis ve kutsal sunak masası

Resim 29. Surp Asdvadzadzin Kilisesi - güney duvarındaki pencerelerden görünüş

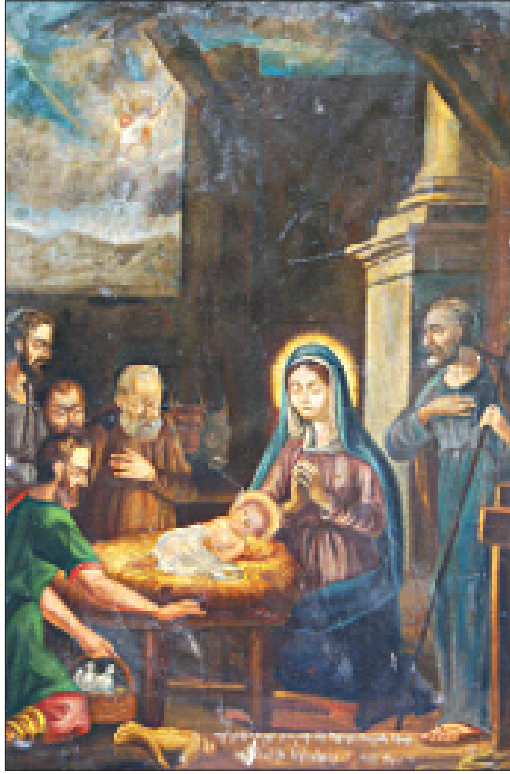
Resim 30. Surp Asdvadzadzin Kilisesi - doğudan batıya iç mekan görünüşü

Resim 31. Surp Asdvadzadzin Kilisesi - vaftiz kurnası

Resim 32. Surp Asdvadzadzin Kilisesi - güney yan avludak mermer lahitler

Resim 33. Hz. İsa'nın doğumu

Resim 34. Ermeni Kralı Drtad'ın Aziz Krikor Lusavoriç tarafından vaftiz edilmesi

Resim 35. Aziz Petrus ve Paulus İncil yazarı Aziz İoannes

Resim 36. İncil yazarı Aziz İoannes

"Eyüp Ermeni Kiliseleri" konulu tebliğimi hazırlarken, kiliselerin içinde çalışma yapabilmem için gerekli izni veren ve yardımlarını esirgemeyen Episkopos Aram Ateşyan'a (Patrik Yardımcısı -Kilise törenleri) teşekkür ederim.

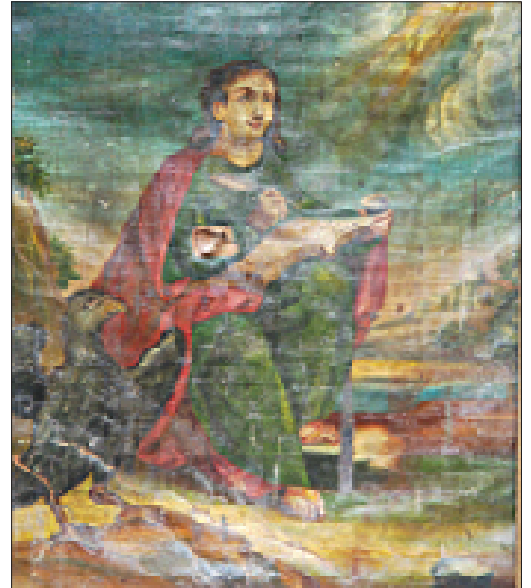
Bursa'nın Ermeni cemaati ruhani reisi olan Episkopos Hovagim'i görmeye gitmiştir. Odasında Tevrat okumakta olan Episkopos Fatih'i görünce çok şaşırmış, fakat O'nun samimi tavır kendisini rahatlatmıştır. Sultan "Şu sırada ne okuduğunu anlayabilir miyim?" diye sorduğunda, Episkopos "Mukaddes kitaptr, padişahım" cevabını vermiştir. Sultan "Öyleyse bir sayfa aç, bakalım ne gelecek, orasını oku ve izah et" deyince, Episkopos Tevrat'tan rastgele bir sayfa açarak, peygamberler babından bir ayeti okumuş ve "Bütün dünyaya sahip olacaksın, padişahım" cevabını vermiştir. Sultan "Bizans da dahil midir?" diye sorunca, Episkopos "Hay, hay padişahım, ona şüpheniz mi var, tekml dünya diyor" şeklinde cevaplamıştır. Fatih "Öyle ise, benim için dua eyle, eğer İstanbul'u alacak olursam, onu payitaht edeceğim ve seni de ahalinle birlikte oraya getirtip, patrik yapacağım" demiştir. Bursalı Ermenilerin atalarından beri söylenegelen bu olayın ne denli doğru olduğu bilinemez, fakat gerçek payının büyük olduğu da fehtihten sonraki gelişmelerden izlenebilir. Fatih'in çok iyi bildiği yedi lisan arasında Ermenice'yi de bildiği, hatta Episkopos

Hovagim'le Ermenice konuştuğu rivayet edilmektedir. Bkz. Y. G. Çark, Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler 1453-1953, İst. 1953, s. 2-3, B. Garabedian, Hinkataryan Hishadagaran 1461-1935 Samatyo Surp Kevork Yegeghetsvo (Samatya Surp Kevork Kilisesi Beşyüz Yıllık Anı Kitabı 1461-1935), İst. 1935, s. 25-27. Garabedian, Episkopos Hovagim ile birlikte Bursa, Kütahya, Ankara, Karaman vd. yerlerden din adamları, sanatkar, zenaatkar, aydın ve tüccarlardan oluşan kalabalık bir grubun İstanbul'a nakledildiğini ve Samatya Surp Kevork Kilisesi çevresine yerleştirildiğini belirtir. Fatih Sultan Mehmed'in fermanıyla Ermenilere verilen ve onarıldıktan sonra ilk Ermeni patrikhane kilisesi olarak kutsanan (1461-1641) Bizans'ın Peribleptos Manastırı-Sulu Manastır (11. yüzyıl), Ermenilerce Surp Asd-

vadzadzin ve Surp Kevork Kilisesi adıyla anılır. Bu kilise için bkz., V. Barış, İstanbul Surları İçinde Sekiz Ermeni Kilisesi (İ.Ü.Ed.Fak.San.Tar.Basılmamış Lis.Tezi), İst. 1974, İ. Hançer, "İstanbul Barışnerun Meç Ut Hay Yegeghetsiner" (İstanbul Surları İçinde Sekiz Ermeni Kilisesi), Nor San, S.11, İstanbul, F. Özgümü, "Peribleptos Manastırı (Sulu Manastır), Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, S. 14, İstanbul, 1998, s. 22, V. Seropyan, "Kevork (Surp) Kilisesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 5, İst. 1994, s. 552-554

12. E. H. Ayverdi, Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu, Ankara 1958, s. 77-79. Ormalyan, a.g.e., s. 111, Kömürçyan, a.g.e., s. 73. H. Asadur, a.g.e., s. 80-81, İnciciyan, a.g.e., s. 19-22, Pamukçyan, a.g.m., s. 191. İnciciyan, Patriklere verilmiş fermanlarda, İstanbul Ermenileri'nin kendi çağına kadar aynı adla anıldığını belirten,, bu altı Ermeni topluluğunun artık dağılmış olduğunu ve geri kalan fakir halkın yaşadığı "Odalar" in adlarını sıralamaktadır ve

- evvelce müslümanlarla Ermenilerin aynı semtlerde oturdularını belirtmektedir. 1475 yılında Kırım'ın fethinden sonra, İstanbul'daki Ermenilerin sayısı 25.000'e ulaşmış, tarihçi K.Ayvazovski'ye göre 40.000 kadar Ermeni ve Cenovalı İstanbul'a getirilerek, Karagümrük, Balat ve Kefeliköy taraflarına yerleştirilmişlerdir, bkz. K. Ayvazovski, Osmanlı Devleti Tarihi (Erm.), Venedik, 1841, A. M. Schneider, a.g.m., s. 42, T. Khachgonts, "İstanbul Ermeni Cemaatinin Doğuşu", 1902 Yılı Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Salnamesi, İst., s.192. Celali isyanları sırasında Anadolu'dan İstanbul'a sığınan Ermenilerin büyük bir kısmı 1610 ve 1635 yıllarında, IV. Murad devrinde, zorla geldikleri yörelere geri gönderilmişlerdir, bkz. Polonya'lı Simeon, Seyahatname. 1608-1619, (çev. H. D. Andreasyan), İst., İ.Ü.Ed. Fak. yay., 1964, s. 4. İstanbul'un çeşitli yerlerine yerleştirilen Müslüman ve gayrimüslim halklar, geldikleri yörelerin adlarıyla anılan yeni mahalle ve semtler kurmuşlardır. Bkz. Anonim, "İstanbul Maddesi", İslam Ans., C. V, II. Kısım, İstanbul 1950, s. 1205-7, Alfons Maria Schneider, "XV. Yüzyılda İstanbul'un Nüfusu", Belleten, C. 16, S: 61, Ankara Ocak 1952, s. 41-42
13. Torkomyan, İstanbul Tarihi, Viyana, 1913, s. 45. İst. Ans., a.g.m., s. 192.
14. F. Ensari Kara, "Bir Dünya Kenti İstanbul ve İlk Türk (Osmanlı)-İslam Yerleşmesi Eyüp Üzerine", 28-30 Mayıs 1999 Eyüp Sultan Sempozyumu III, İst. 2000, s.114-115
15. F. Ensari Kara, "Eyüp", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 3, s. 250
16. Kömürçiyen, age., 30.
17. Hovhannesyen, age, s. 33
18. Torkomyan, age, C2, s. 422-23
19. R.E.Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C. 10, ist. 1971, s.5452-53, İnalçık, a.g.m., s.13-14
20. İnciciyan, a.g.e., s. 92
21. Gündegül Parlar, "Eyüp Kadılığında Yerleşim Süreci İçinde Sosyal Yaşamdan Kesitler (15-16. Yüzyıllar), 11-13 Mayıs 2001 Eyüp Sultan Sempozyumu V, İst. Mayıs 2002, s. 41
22. İnalçık, Eyüp kadı sicillerinden hareketle bu seramik sanayisine dair bir monografi hazırlanabileceğini belirtmiştir. Bkz. A. Yarman, Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Tarihi, İstanbul 2001, s. 32
23. Kömürçiyen, a.g.e., s. 27
24. Hovhannesyen, a.g.e., s. 32
25. Hovhannesyen, a.g.e., s. 52 ve 55
26. İnciciyan, a.g.e., s. 19-20, F. Ensari Kara, a.g.m., s. 112
27. Baronyan, İstanbul Semtlerinde Bir Gezinti, İst. 1962, s. 286-87, Kuyumcuyan, "Baronyan, Hagop", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 2, s.65-66.
28. Baronyan, a.g.e., s. 366-67
29. Torkomyan, age., C.2, s. 422
30. Zartaryan, "İstanbuli Barisbneren Turs Dası Hay Yegeghetsiner (İstanbul Surları Dışında On Ermeni Kilisesi), Jamanak (Erm. Günlük Gazete), 16 Kasım 1945, s. 2
31. M. Gazmararyan, Surhantag, 21 Haziran 1902
32. Kevorkian-Paboudjian, Les Arméniens Dans l'Empire Ottoman, Paris 1992, s. 96
33. İnciciyan, a.g.e., s. 92
34. Hovhannesyen, a.g.e., s. 34, Torkomyan, a.g.e., C.2, s. 420, Berberyan, Badmutyun Hayots (Ermeni Tarihi), İst. 1871, s.8, Anonim, "G.Bolso Hay Yegeghetsineri" (İstanbul Ermeni Kiliseleri), Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Salnamesi 1900, İstanbul, s. 161-2, Asadur, Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Salnamesi 1901, s. 166
35. Seropyan, "Bezciyan, Artin", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, s. 223-4
36. S. Pırgıç Erm. Hast. Salnamesi 1900, s. 161-2, Salname 1909, s. 67 ve 329, Torkomyan, age., 421 ve 819, Anonim, İst. Ans. C.8, s. 475, Tuğlacı, İstanbul Ermeni Kiliseleri, İstanbul 1991, s. 190
37. M. Gazmararyan, Surhantag 21 Haziran 1902
38. Tuğlacı, age., s.190, Torkomyan, age., s. 422, Salname 1905, s. 329, Salname 1909, s. 67
39. Bu Okulun adı ve tarihi halen ayakta olan okulun arka cephesindeki bir kitabe kayıtlıdır.
40. Torkomyan, a.g.e., s. 422
41. M. Gazmararyan, Surhantag 21 Haziran 1902
42. liturji : Kilise ayinlerinde kullanılan araç-gereç ve donanma verilen genel ad
43. Zartaryan, "İstanbuli Barisbneren Turs Dası Hay Yegeghetsiner (İstanbul Surları Dışında On Ermeni Kilisesi), Jamanak (Erm. Günlük Gazete), 16 Kasım 1945, s. 2, Kömürçiyen, İnciciyan ve Hovhannesyen, araştırmacının belirttiği bu bilgiyi destekleyecek bir kayıt zikretmediklerinden, ilk inşa tarihi konusu açıklığa kavuşmamıştır. Diğer bir kaynaktan yapı 17. yy sonlarına tarihlenir, bkz. Kevorkian-Paboudjian, a.g.e., s. 95
44. İnciciyan, age., 92, Hovhannesyen, age., 33,
45. Zartaryan, a.g.m., s.2
46. Seropyan, "Dadyan Ailesi", İst. Ans. C.2, s.541
47. Tuğlacı, age., 116, Salname 1909, s. 64 ve 68
48. Zartaryan, agm., 2
49. Salname 1904, s. 329, Salname 1901, s. 162, Salname 1909, s. 69, Torkomyan, age., 421, Anonim, İst. Ans. C. 8, s. 42
50. Torkomyan, age., 421

KAYNAKÇA

EYÜPSULTAN SEMPOZYUMU I
TEBLİĞLER 9 - 11 Mayıs 1997

I. OTURUM

Başkan: Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma	
1. Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN	
Hadis Kaynaklarında Halid b.Zeyd (Eyüpsultan Hz.)	11
2. Dr. Abdülaziz BAYINDIR	
Eyüp Şeriye Sicilleri	19
3. Gündegül PARLAR	
Gravürlerde Eyüpsultan	23
4. Sadi BAYRAM	
Fatih'in Eyüpsultan Vakfiyesi	33
5. Yrd. Doç. Dr. Tülin ÇORUHLU	
Hançerli Lahitler	43
6. Yrd. Doç. Dr. Yaşar ÇORUHLU	
OrtaAsya'dan Anadolu'ya Lahitlerde Görülen Hançer Motiflerinin Sembolizmi	60

II. OTURUM

Başkan: Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM	
1. Mine ÜNSAL	
Eyüpsultan Türbesi Hacet Penceresinin Parmaklığının Restorasyonu	71
2. Ferize ŞEN	
Eyüpsultan Camii Çinileri Üzerine	74
3. Cihat SOYHAN	
Tekfur Sarayı Çevresi ve Çiniciliği	79
4. Doç. Dr. Neslihan SÖNMEZ	
Saliha Sultan Çeşmesi Restorasyonu	82
5. Doç. Dr. Zeki SÖNMEZ	
Sinan'ın Mimarlığında Zal Mahmut Paşa Külliyesi'nin Yeri	90

III. OTURUM

Başkan: Prof. Dr. Örcün BARIŞTA	
1. Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM	
Piyer Loti'den Eyüp Sırtları	99
2. Prof. Dr. Baha TANMAN	
Eyüpsultan'da Tarikat Yapıları	102
3. Fahrünnisa Enrasi KARA	
Eyüpsultan Tarihi Yerleşme Dokusunda Planlama ve Uygulama İlişkileri	121
4. Yılmaz ZENGER	
Özel Dokulu Kent Parçalarının Çağdaş Yaşama Adaptasyonu	139
5. Dr. Sinan GENİM	
XV. ve XVI. Yüzyılda Eyüp	142
6. Dr. Ahmet Kamil GÖREN	
Geçmişten Günümüze Ayvansaray	148

IV. OTURUM

Başkan: Prof. Dr. Cahit BALTACI	
1. Prof. Dr. Örcün BARIŞTA	
Eyüp'te Bazı Çocuk Mezartaşları	172
2. Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI	
Hat Sanatı ve Tarih Açısından Eyüp Mezartaşları Kitabeleri	181
3. Prof. Dr. Hakkı ACUN	
Eyüp'te bir Taşoluk Örneği: Ejderli Taşoluk	198
4. Arş. Gör. Ahmet Sacid AÇIKGÖZOĞLU	
Eyüpsultan'da Ketebeli Mezartaşları	202
5. Sezai GÜLŞEN	
Eyüp'te Gömülü Meşhurlar	206
6. Doç. Dr. Cahit ATASOY	
Eyüp'te Musiki Hayatı, Hüseyin Fahrettin ve Zekai Dede	214

EYÜPSULTAN SEMPOZYUMU II
TEBLİĞLER 8 - 10 MAYIS 1998

I. OTURUM

1. Prof. Dr. Semavi EYİCE	
Eyüpsultan Semtinde Tarih ve Sanat Tarihi	12
2. Prof. Dr. Süleyman ATEŞ	
Ebu'ssuüd Efendi	38
3. Prof. Mimar Nezih ELDEM	
Eyüp Sultan Camii ve Yakın Çevresi	51
4. Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA	
Ebu Eyyup El-Ensari'yi Konstantiniyye Surlarına Kadar Getiren Âmil Neydi?	54
5. Doç. Dr. Suphi Saatçi	
Sinan'ın Mimarbaşı Olarak Eyüp'teki İlk Eseri	58
6. Nail BAYRAKTAR	
Eyüb Vakıf Kütüphaneleri	64
7. Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL	
Eyüp Türbeleri	70
8. Prof. Dr. Mimar M. Baha TANMAN	
Kılıç Kuşanma Törenlerinin Eyüp Sultan Külliyesi İle Yakın Çevresine Yansımaları	76
9. Beşir AYVAZOĞLU	
Edebiyatımızda Eyüp	94
10. Yrd. Doç. Dr. Tülin ÇORUHLU	
Eyüp Sultan Ve Çevresindeki Hazirelerde Bulunan Mezar Taşlarında Kase İçinde Meyve Tasvirleri	102
11. Yrd. Doç. Dr. Yaşar Çoruhlu	
Eyüp Ve Çevresindeki Mezartaşlarında Görülen Kase İçinde Meyve Tasvirlerinin Sembolizmi	118

II. OTURUM

1. Prof. Dr. Hatice Örcün BARIŞTA	
Taşıyla Toprağıyla İstanbul'dan Eski Bir semt Eyüpsultan'da Yeni Bulgular Üzerine	128

2. Stefanos YERASİMOS			
16. Yüzyılda Eyyüb Vakfı Muhasebelerinde			
Eyüp Kasabası	140		
3. T. Nejat ERALP			
Eyüp Sultan ve Osmanlı Hükümdarlarının Kılıç			
Kuşanma Törenleri Taklid-i Seyf	150		
4. Doç. Dr. Cahit ATASOY			
Eyüpsultan'da Zekai Dede Konservatuarı	154		
5. Yılmaz ZANGER			
Geleceğe Taşınabilirlik Yöntemleri	158		
III. OTURUM			
1. Yrd. Doç. Dr. Mehmet EMİN			
Eyüp Sultan İsmi Üzerine	162		
2. Sadi BAYRAM			
Eyüp Sultan Türbesi'nde 1919-1920 Tarihlerinde			
Yapılan Çini Hırsızlığı ve Belgeleri	166		
3. Erdem YÜCEL			
Yaşamın Son Yıllarında Eyüp Anıtlarını Onaran Yüksek			
Mimar Vasfi Egeli	176		
4. Gündegül PARLAR			
Sanatçı Gözüyle Mehter	180		
5. Yard. Doç. Dr. Mahmud Erol Kılıç			
Cemalizâde Tekkesi Şeyhi Seyyid Muhammed			
Cemâleddin-i Uşşâkî ve Şiiri	186		
6. Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU			
Yâ Vedûd Eyüpsultan İlçesinin yok edilen Tarihi bir			
Mahallesinin Dünü ve Bugünü	190		
7. Doç. Dr. Füsün ALİOĞLU			
Eyüp'te Bazı 19. Yüzyıl Yapılarında Yapı Malzemesi ve			
Teknolojisi Üzerine Gözlemler	202		
8. Doç. Dr. Hikmet ÖZDEMİR			
Eyüpsultan'da Bir Hanım Sultan			
Âdile Sultan (1826-1899)	210		
9. Dr. Yük. Mimar Ayten ERDEM			
Eyüp/Şeyh Murad Efendi Tekkesi Avlu Kapısı,			
Çeşme ve Şadırvan Restitüsyonu	216		
10. Aynur ÇİFTÇİ			
Eyüpsultan'ın Tarihi Karakolları	226		
11. Dr. Ahmet Kamil GÖREN			
Türk Resim Sanatında Eyüp Sultan'ı			
Betimleyen Ressamlar	238		
12. Aziz DOĞANAY			
Eyüp Sultan Camii Civarındaki Bazı Mezarların			
Natüralist Üslupta Klasik Devir Süslemeleri	260		
IV. OTURUM			
1. Haydar SANAL			
Eyüp ve Musikimiz	268		
2. Prof. Dr. Mehmet Zeki KUŞOĞLU			
Neden Müze? Nasıl Bir Müze?	274		
3. Dr. Hatice F. KARA			
Eyüpsultan Yerleşme Dokusunun Tarihsel Süreç			
İçinde Gelişimi-Değişimi	278		
4. Selma Mine ERSES			
Kuruluşundan Günümüze Eyüpsultan'da			
Kimlik Arayışı	294		
5. Erman GÜVEN			
Eyüpsultan Türbesi'ne Vakfedilen Eserler	312		
6. Sebahat GÜL			
Feshane Fabrikası ve Halıları	320		
7. Ahmed Sacit AÇIKGÖZOĞLU			
İmzasız Bir Sami Efendi Mezar Taşı	324		
8. Ferize ŞEN			
Eyüp'te Siyavuş Paşa Türbesi Çinilerinde Renk ve			
Kompozisyon Özellikleri	328		
EYÜPSULTAN SEMPOZYUMU III			
TEBLİĞLER 28 - 30 MAYIS 1999			
I. OTURUM			
1. Prof. Dr. Semavi EYİCE			
Dünya Devleti Olarak Osmanlı Devleti ve Osmanlı Dönemi			
Türk Sanatının Dünya Sanatındaki Yeri	12		
2. Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN			
Bir Sementin Kimliği Üzerine: Eyüp Sultan	28		
3. Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA			
Eyüpsultan Hakkında Bazı Mülahazalar	38		
4. Prof. Dr. Filiz Çalışlar Yenişehirlioğlu			
Eyüp Çömlekçiler Mahallesi Araştırmaları	42		
5. Prof. Dr. Cahit Baltacı			
Osmanlılar Döneminde İslam Medeniyeti	52		
6. Prof. Dr. Aysıl Tükel Yavuz			
Beypazarı Suluhan	58		
7. Prof. Dr. Gönül Cantay			
İstanbul'un Tarihi Topoğrafyası	86		
8. Gündegül Parlar			
Fatih'in Ekaliyete Verdiği İmtiyazlar Gennadius'un			
İtikadnamesi	94		
9. Dr. Hatice Fahrünnisa Kara			
Bir Dünya Kenti İstanbul ve İlk Türk (Osmanlı)-İslam			
Yerleşmesi Eyüp Üzerine	102		
10. Arş. Gör. Süleyman Faruk Göncüoğlu			
Saya Ocağı	122		
II. OTURUM			
1. Prof. Dr. Süleyman Ateş			
Akşemseddin (792-863/1390-1459)	130		
2. Prof. Dr. H. Örcün Barışta			
Eyüpsultan'da Ebru Desenli Seramik ve Çiniler	156		
3. Doç. Dr. M. Cahit Atasoy			
700 Yıllık Medeniyetimizdeki Türk Musikisi	164		
4. Prof. Dr. H. C. M. Uğur Derman			
EyüpSultan Reşâdiye Nümüne Mektebi'nin Kazınmış			
Kitâbesine Dair	170		
5. Doç. Dr. Suphi Saatçi			
Kubbeyi Zirveye Taşıyan Mimar	176		
6. Doç. Dr. Ressam Berke İnel			
Osmanlı Devleti'nde Güzel Sanatlara Verilen Önem	184		
7. Dr. Mustafa Koç			
İlmi Araştırmalarda Filolojik Yöntem	192		
8. Doç. Dr. Halit Çal			
İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar	206		
9. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kamil Gören			
Eyüpsultan'ı Betimleyen Azınlık, Levanten ve Yabancı			
Ressamlar	226		
10. Dr. Süleyman Berk			
Eyüpsultan Sınırları İçerisinde Hattat Mustafa			
Rakım'a Ait Mezartaşı Kitabeleri	242		
11. Arş. Gör. Emine Ketencioğlu			
Eyüpsultan'da Adile Sultan Türbesi'ndeki			
Puşide Örnekleri	250		
III. OTURUM			
1. Prof. Dr. Ahmet Akgündüz			
Osmanlı Devleti'nde Hoşgörünün Hukuki Temelleri	262		
2. Prof. Dr. Ertuğrul Önalp			
Bir İspanyol Gezginin Gözüyle 1807 Yılında			
Eyüpsultan Camii	276		
3. Prof. Dr. Hulusi Yavuz			
İslami Ziyaret Merkezi Olarak Eyüpsultan	282		
4. Doç. Dr. Tülin Çoruhlu			
Osmanlı Cebhanesinde Türk Sultanlarının Silahları	290		
5. Doç. Dr. Nuran Kara Pilehvarian			

Eyüpsultan Müzesindeki Hat Örnekleri	234	10. Prof. Dr. Belkıs Altuniş-Gürsoy	
3. Dr. Alım Karamürsel		Prens Sabahattin	166
Eyüp'te Zeyni Mezartaşları	240		
4. A. Sacid Açıkgozoğlu		III. OTURUM	
Eyüpsultan Silüetinin Manevi Dış Amilleri	244	1. Prof. Dr. Semavi Eyice	
5. Hülya Yalçın		İhtifalci Mehmed Ziya Bey, Hayatı, Mezarı ve Eserleri	172
Öyküleriyle Eyüp	248	2. Prof. Dr. Gönül Cantay	
		Ressam Feyhaman Duran	182
SERGİLERDEN		3. Prof. Dr. M. Orhan Okay	
1. Ahmet Bayındır		Eyüp Sırtlarında bir Necip Fazıl	192
Eyüp Resimleri ve Portreler	270	4. D. Mehmet Doğan	
2. Müşerref Göver		Mehmet Âkif Ersoy	200
Eyüp'ten Mezartaş Motifleri	272	5. Prof. Dr. Mustafa Uzun	
		Hayatını Kalemikle Kazanan Bir Türk Yazarı	
DİA GÖSTERİMİ		Ömer Rıza Doğrul	214
1. Firdevs Sayılan		6. Doç. Dr. İsmail Kara	
Eyüp'ten Kareler	276	Rüsûh ve İstikamet Sahibi Bir Zat Babanzâde	
		Ahmet Naim Bey	222
EYÜPSULTAN SEMPOZYUMU VI		7. T. Nejat Eralp	
TEBLİĞLER 10 - 12 MAYIS 2002		Mareşal Fevzi Çakmak	228
		8. Sezai Gülşen	
I. OTURUM		Çok Yönlü Bir Sanatçı Eyüp'lü Hayalî Sa'it Efendi	238
1. Prof. Dr. Hüseyin Algül		9. Selçuk Seçkin / Şükrü Sönmezer	
Halid Bin Zeyd (Ebû Eyyûb El-Ensari)	14	Mimar Vedat Tek ve Mimarlığı	242
2. Doç. Dr. Raşit Küçük			
İstanbul'da Medfun Olduğu Söylenen Sahabilerden		IV. OTURUM	
Ebu'd Derda	24	1. Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan	
3. Dr. Fahrunnisa Ensari Kara		Bakî'nin Şiir Aynasında Osmanlı Hayatından	
Sahabe, Ensar ve Eyüp'te Yatan Sahabeler	28	Renkli Akisler	250
4. Erdem Yücel		2. Prof. Dr. İskender Pala	
Yâ Vedûd Sultan	44	Son Divan Şairi Yenişehirli Avni Bey	266
5. Doç. Dr. Azmi Bilgin		3. Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan	
Ümmî Sinan	48	Türk Müsikisinde "Şarkı" Formunun Büyük	
6. Prof. Dr. Günay Kut / Turgut Kut		Bestekârı Hacı Ârif Bey	270
Ayvansaray (Hafız Hüseyin B. İsmail) ve Eserleri	52	4. Prof. Dr. Ayla Ersoy	
7. Prof. Dr. Refik Turan		Şeker Ahmet Paşa	278
XVI. Yüzyılda Bir Türk Atabeyi Hoca Sa'deddin Efendi	56	5. Yrd. Doç. Dr. Nermin Özcan Özer	
8. Müfid Yüksel		Levni Abdülcelil Çelebi	284
İdris-i Bitlisî ve Eyüp'teki Eserleri	72	6. Burçak Evren	
9. Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan		Dünyanın En Yaşlı Adamı Bir Garip Zaro Ağa	292
Eyüp Sultan Hakkında Bir Bibliğrafya Denemesi		7. Mehmet Güntekin	
(Arapça-Osmanlıca)	86	Ebubekir Ağa	298
10. Gündüğül Açıköney Parlar		8. Doç. Dr. Filiz Kılıç	
Eyüp İndeksi	90	Fitnat Hanım	300
11. Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu		9. Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen Turan	
İlkçağda Eyüp	106	İncili Çavuş ve Mizah Dünyası	306
		10. Doç. Dr. Ayşe Özel	
II. OTURUM		Nigarî	312
1. Prof. Dr. İlber Ortaylı			
Eyüp'de Bir Türbe Sultan V. Mehmed Reşad	112	V. OTURUM	
2. Prof. Dr. Hüseyin Hatemi		1. Mehmet Efendioğlu	
Molla Lütüfî	116	Abdullah Eyyubi	318
3. Prof. Dr. Bekir Karlıağa		2. Y. Müh. Şinasi Acar	
Ali Kuşçu	120	Bir Kitabenin Düşündürdükleri Abdullah Kırmî	324
4. Prof. Dr. Atilla Çetin		3. Dr. Talip Mert	
Tunuslu Hayrettin Paşa	128	Musâhip Mehmet Sait Efendi	330
5. Yrd. Doç. Dr. Mehmet İbrahimgil		4. Dr. Süleyman Berk	
Sokullu Mehmed Paşa'nın Osmanlı Tarihindeki		Hattat İsmail Zühdi Efendi	336
Yeri ve Önemi	138	5. Dr. Zübeyde Cihan Özsayınır	
6. Dr. Nazif Öztürk		Mahmud Celaleddin Efendi	342
Şah Sultan veya Şah Sultanlar	144	6. Recep Akakuş	
7. Dr. Mustafa Kılıç		Gönenli Hoca ve Eyüp Cami Şeyh'ul-Kurralığı	348
İbni Kemal Paşa	152	7. Prof. Dr. Ali Osman Özcan	
8. Yrd. Doç. Dr. Tülin Çoruhlu		Ölümünün 100. Yılında Cihan Pehlivanı Kara Ahmet	356
Halil Rifat Paşa	158	8. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kamil Gören	
9. Mustafa Armağan		Eyüpsultan'da Gönüllü Bir Ressam Hüseyin Avni Lifij	364
Zal Mahmud Paşa	162	9. Araş. Gör. Esmâ İğüs Parmaksız	

Şekerci Hacı Bekir ve Ali Muhittin	372	Hafize Habibi Hanım	178
10. Haşim Şahin		6. Dr. Aziz Doğanay	
Eyüp'lü Bir tarihçi Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı	378	Eyüp'teki Çardaklı Türbelerin Asma Kapıları	182
EK BÖLÜM		IV. OTURUM	
1. Hülya Yalçın		1. Prof. Dr. Harun Batırbaygil / Doç. Dr. Nuran Kara	
Eyüp'e Sevdalı Bir Eyüplü Nezih Eldem	384	Plenvirian	
2. Yrd. Doç. Dr. Nermin Özcan Özer		İstanbul'un Fethi'nin Osmanlı Zihniyet Dünyasının	
Niğari'nin Şairliği	400	Oluşumuna Etkileri	192
3. Yaşar Baş		2. Mustafa Miyasoğlu	
Eyüp'ün Ebedi Sakinlerinden İzzet Mehmet Paşa	402	Fatih Şiirleri	198
4. Gül Sarıdikmen Ahrız		3. Doç. Dr. Filiz Kılıç	
Ressam Halit Naci	408	Tezkireler Işığında İstanbul	214
EYÜPSULTAN SEMPOZYUMU VII TEBLİĞLER 9 - 11 MAYIS 2003		4. Yrd. Doç. Dr. Adem Apak	
I. OTURUM		Fatih'ten Önce İstanbul Üzerine Müslüman Seferleri;	
1. Prof. Dr. Hüseyin Algül		Emeviler Dönemi	222
Müjdelenmiş Topraklar	14	5. Yrd. Doç. Dr. Tülin Çoruhlu	
2. Prof. Dr. Semavi Eyice		İstanbul'un Fethi'nde Fatih'in Topları ve	
Bizans'ın Fetih Sırasında Mimari Mirası	20	Osmanlı Topçuluğu	230
3. Prof. Dr. E. Nazif Gürdoğan		6. Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güler	
Fatih'in 550. Yılında Yeni Fetih Kapıları	48	İstanbul'un Fethi'nin zamanın Müslüman Devletleri	
4. Dr. Mehmet Doğan		Tarafından Algılanışı	236
Büyük Fetih ve Ankara	54	7. Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güler	
5. Prof. Dr. Refik Turan		Fatih'in 550. Yılında İstanbul Nakışhaneleri	242
Efsanelerle İstanbul'un Fethi	66	V. OTURUM	
6. Mustafa Armağan		1. Prof. Dr. Muhammed Nur Doğan	
İstanbul'u ve Fatih'i Anlayabilmek	72	Fatih (Avni) Divanesinden Bazı Dikkatler	250
7. Gündegül Parlar		2. Prof. Dr. Ayla Ersoy	
Fatih Dönemi Sikkelerinin Sanat Tarihi Yönleri	78	Fatih Dönemi Tezhip Sanatı	262
II. OTURUM		3. Prof. Dr. Mahmut H. Şakiroğlu	
1. Prof. Dr. Örcün Barışta		Fatih Sultan Mehmed Devrinin Batı Kaynaklı	
Osmanlı İmparatorluğu Geç Dönem Ağaç İşlerinin		Türk Vesikaları	266
Eyüpsultan'dan Seçkin Örnekleri	84	4. Doç. Dr. Ayşe Özel	
2. Prof. Dr. Gönül Cantay		Fatih Dönemi Minyatürlü Yazma Eserler	272
Eyüpsultan Silüetinde İvaz Efendi Camii	90	5. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kamil Gören	
3. Prof. Dr. Gündüz Gedikoğlu / Yar. Doç. Dr. Ensar Nişancı		Tablolarda Fetih Sahneleri	276
İstanbul Silüetinde Bir Şahsiyet ve Bir Kimlik Olarak		6. Yrd. Doç. Dr. Ali Rıza Özcan	
Eyüpsultan	96	Topkapı Sarayı Bab-ı Hümayun Yazıları	292
4. Doç. Dr. Osman Cilacı		7. Dr. Süleyman Berk	
İnaç Turizmi ve Eyüpsultan	102	İstanbul Sur Kapı Kitabeleri	300
5. Yar. Doç. Dr. Fatma Ahsen Turan		8. Yrd. Doç. Dr. Recep Uslu	
Destancı Eyüplü Mustafa Şükrü Efendi ve Destanları	108	Fatih Devrinde Müderris Müzisyenler	304
6. Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan		EK BÖLÜM	
Son Devrin Ünlü Musikîşinaslarından Eyüp'lü Hafız Ahmet		1. Prof. Dr. R. Özden Süslü	
Irsoy ve Sadettin Heper	120	Sitti Hatun Camii Mihrabı Üzerine düşünceler	310
7. Dr. Sacit Açıkgözoğlu		2. Prof. Dr. Tayfun Akaya	
Fatih'ten Sonraki İlk Büyük Camide (Eyüp)		Silivri'ye Dair Fetih Devri Vakfiyelerinin Işığında	
Yeni Bir Mekan	128	İncelemeler	314
III. OTURUM		3. Yrd. Doç. Mehmet Zeki İbrahimgil	
1. Dr. Mehmet Efendioğlu		Kosova'daki Türk Eserlerinde Duvar	
Sahabe Dönemi İstanbul Seferleri	132	Resimlerinden Örnekler	322
2. Prof. Dr. Süleyman Toprak		4. Yrd. Doç. Dr. Hülya Doğru	
Fatih'in 550. Yılında Eyüpsultan türbesi		15. Yüzyıl Tezhip Sanatında Zencerek	334
Nasıl Ziyaret Edilmeli	138	5. Fahrünnisa (Ensari) Kara	
3. Doç. Dr. Arif Yıldırım		Fatih ile Birlikte Kurulan Bir Semt Eyüp ve Fatih'ten	
Ebü Eyüp el-Ensari'nin Bir Ayetle İlgili Yorumu ve		Günümüze Ulaşan Mahalleler	340
İstanbul'un Fethi	160	6. Dr. Vildan Serdaroğlu Şişman	
4. Yrd. Doç. Dr. Gülgün Köroğlu		İstanbul Şahi, Şiirin Sultanı Fatih	360
Bizans'ta Hekim Azizler, Eyüp'teki Kosmas ve		7. M. Asım Yediyıldız	
Damianos Kilisesi	172	Georges Young'un İstanbul Fethini Değerlendirmesi	368
5. Dr. Zübeyde Cihan Özsayınar		8. Şenay Aslan	
Eyüp Hazirelerinde İki Kadın Hattat; Habibe Hatun ve		Fatih Dönemi Şehirleşme ve Ulaşım	
		Sürecinden Bugüne	372
		9. Hülya Yalçın	
		Tarihî Eyüp Yerleşmesinin Gelişim Sürecinde	

